

Дігтяр В.М., 2000; Горбаченко О.Б., 2004; Половик О.Ю., 2005).

Т.І.Рибалко детально вивчила різницю у зовнішній будові крило піднебінного вузла у людей зрілого та похилого віку.

В.Г.Рожнов у своїй кандидатській дисертації детально описав топографо-анатомічні та гістологічні особливості будови піднижньощелепного вегетативного вузла у осіб похилого та старечого віку.

В.М.Дігтяр у своїх дослідженнях представив топографію, зв'язки та структурну організацію війкового вузла у осіб похилого та старечого віку, а О.Б.Горбаченко достатньо повно вивчив топографію, зв'язки та структурну організацію вушного вегетативного вузла у людей зрілого та похилого віку.

О.Ю.Половик на об'ємному матеріалі в своїй кандидатській дисертації описав топографію, структуру та зв'язки під'язикового вегетативного вузла у осіб похилого та старечого віку.

Комплексне дослідження вегетативних вузлів голови, яке було проведене під керівництвом М.С.Скрипнікова має велике практичне значення, так як може бути корисним для клінічної практики.

Аналізуючи вклад академіка М.С.Скрипнікова в розвиток топографічної анатомії і оперативної хірургії можна з впевненістю стверджувати, що всі дослідження, які проводилися Миколою Сергійовичем і його учнями, науковою школою М.С.Скрипнікова, внесли в топографічну анатомію і оперативну хірургію нові відомості щодо численних ділянок організму людини.

Усі дослідження, які проводилися під керівництвом академіка М.С.Скрипнікова, мають велике практичне значення як для кафедр морфологічного профілю, так і клінічних кафедр, а також лікувальних установ.

Ім'я академіка М.С.Скрипнікова увійшло в історію медицини як ім'я відомого морфолога України і може займати належне місце в навчальному процесі на лекціях і практичних заняттях у медичних вузах України.

УДК 616-089 (092)

Т.П. Скрипнікова, Л.Я. Богашова, М.І. Береш

ЖИТТЯ ТА ДІЯЛЬНІСТЬ ПРОФЕСОРА ВОЙНО-ЯСЕНЕЦЬКОГО, СВЯТОГО ЛУКИ (50 РОКІВ З ДНЯ СМЕРТІ)

Вищий державний навчальний заклад України «Українська медична стоматологічна академія» (м. Полтава)

У вітчизняній літературі жодне ім'я не викликає стільки суперечок, здогадок, легенд, як ім'я Валентина Феліксівича Войно-Ясенецького. З одного боку, це освічений вчений – великий хірург, основними напрямками діяльності якого були: регіонарна анестезія, загальна, торакальна, абдоминальна хірургія, травматологія і ортопедія, урологія, гінекологія, офтальмологія, нейрохірургія, щелепно-лицева хірургія, оториноларингологія; він є топографоанатомом, доктором медицини, професором, лауреатом Сталінської премії, автором всевітньовідомого керівництва по гнійній хірургії, автором 55 наукових праць по хірургії та анатомії, а з іншого боку – є архієпископом Сімферопольським і Кримським, Тамбовським і Мічуринським – Святим Лукою, покровителем грецької армії (1250 проповідей, 750 з яких склали 12 томів).

Войно-Ясенецький Валентин Феліксівич народився 27 квітня 1877 року в Керчі, в сім'ї місцевого провізора і був третьою дитиною в сім'ї. Навчався спочатку в Кишинівській, а потім в Київській гімназії.

У 1898 році Войно-Ясенецький перевівся з юридичного на медичний факультет Київського університету імені святого Володимира. Навчався він дуже добре і несподівано зацікавився анатомією: вивчав кістки, малював їх і ліпив їх з глини, а препаруванням трупів відразу звернув на себе увагу і однокурсників, і викладачів. Підготовка до кар'єри художника допомогла стати художником в анатомії та хірургії. Ще в університеті юний медик вибрав свій шлях: «быть деревенским, мужицким врачом, помогать бедным людям».

В 1903 році Валентин Феліксівич на відмінно закінчив медичний факультет, але не встиг приступити до роботи в окрузі – розпочалась російсько-японська війна. Молодому лікарю запропонували службу у загоні Червоного Хреста у Забайкаллі, завідування хірургічним відділенням і численні операції, перев'язки, обходи. Так набувся хірургічний досвід, починалось формування хірурга.

В госпіталі молодий лікар познайомився з дівчиною – сестрою милосердя Анною Василівною Ланською, яка не вдовзі стала його дружиною.

В січні 1905 року молоді переїхали в Арбатів. Пізніше переїжджає в маленьку сільську лікарню, потім в село Верхній Любаш Курської губернії, де набув таку славу, що до нього стали приїждити хворі не тільки з всієї Курської, але і з сусідніх губерній. Часто згадувався випадок, коли бідний хлопець, сліпий з раннього дитинства, прозрів після зробленої йому операції; через два місяці цей пацієнт земського лікаря зібрав численну кількість сліпих, і всі вони довгим ланцюгом прийшли в сільську лікарню, приводячи один одного за палки і сподіваючись на зцілення...

У Верхньому Любаші сільський лікар Войно-Ясенецький почав займатися науковими дослідженнями, пише перші статті, лікарську діяльність проводить з 9 години ранку до 1-ої години ночі, проводить досліди вирізаного під мікроскопом. А кількість відвідувань в рік досягала 30-35 тисяч, кількість операцій – 700-1100, а показник післяопераційної летальності – всього 4,5-5,5%.

В 1908 році молодий хірург вирішив зайнятися науково-дослідницькою роботою і з цією метою поступити в якості лікаря-екстерна в одну із клінік Московського університету до професора П.І. Дяконова. Земському хірургу була запропонована тема дисертації «Туберкульоз колінного суглобу». Але його цікавила інша проблема – труднощі та небезпека при використанні загального наркозу.

Ця нова тема виявилася набагато складнішою, тому що виходила за рамки чисто клінічної хірургії, вимагала анатомічних досліджень та практики на трупах. Експерименти дали хороші результати. Молодому хірургу вдалося знайти простий і вірний спосіб ін'єкції в ділянці сідничного нерву біля виходу його з порожнини тазу, що професор Браун вважав навряд чи можливим. Знайшов він також спосіб ін'єкції до серединного нерва і регіонарну анестезію всієї кисті руки.

«Работу над регионарной анестезией я продолжал в Москве во время ежегодных месячных отпусков. Здесь я исследовал триста черепов и нашел очень ценный способ инъекций ко второй ветви тройничного нерва у самого выхода из фораменотундум (круглого отверстия)».

В 1908 році у «Врачебной газете» з'являється його стаття «О способах анестезии, наиболее удобных в земской практике». До 1914 р. він опублікував 14 наукових робіт, частина з яких була поміщена в журналі «Zbl. Fyр Chirurgie». В 1915 році в Петербурзі вийшла блискуча ілюстрована ним книга «Регионарная анестезия», яка була представлена як докторська дисертація.

У роки війни у Переславлі-Залеському, де Войно-Ясенецький перетворює звичайну уїзну земську лікарню в хірургічний центр. Оперує сам, навчає молодих лікарів, запроваджує новітні способи діагностики і оперативні методи, ставши серед земських хірургів Росії одним із піонерів нових тоді операцій на жовчних шляхах, шлунку, селезінці і навіть на головному мозку. Прекрасно володів технікою офтальмологічних операцій, він багаторазово повертав зір. І, звичайно ж, не припиняє наукові дослідження. Не дивлячись на величезну завантаженість практичної роботи, закінчує нарешті свою докторську дисертацію «Регионарная анестезия» і в 1916 році блискуче захищає її в Московському університеті. Це була перша монографія в Росії по знеболению, яка відіграла важливу роль для розвитку місцевого знеболению в земській хірургії.

Дисертація була відмічена премією імені Хойнацького Варшавського університету «За лучшие сочинения, пролагающие новый путь в медицине».

У ці ж роки увагу хірурга-дослідника привернув ще один важливий напрям – гнійна хірургія, він вирішив викласти отриманий досвід, почавши писати одну із своїх головних книг – «Очерки гнойной хирургии».

В 1917 році доктора медицини Войно-Ясенецького запрошують на роботу в Туркестан – на місце хірурга і головного лікаря великої міської лікарні в Ташкенті. Але вдома повільно угасала жінка. За доносом він був заарештований, але звільнений членом партії, якого оперував.

Але цей випадок підкосив Анну Василівну і 13 листопада 1919 року його жінка померла. На руках залишилось 4 дітей, старшому було 12, а меншому – тільки 6. Допомогала у вихованні дітей його ж операційна сестра Софія Сергіївна Белецька, яка була не тільки другою матір'ю його дітей.

В травні 1920 року в Туркестанському Державному університеті відкривається медичний факультет. Доктор медицини Войно-Ясенецький був затверджений першим завідувачем кафедри топографічної анатомії і оперативної хірургії, для кафедри ним зроблено оснащення і обладнання (сам малював таблиці і малюнки, препарував трупи, готовив муляжі). Його блискучі лекції збирали повну аудиторію не тільки студентів, але і лікарів міста.

Вихований в релігійній сім'ї, Войно-Ясенецький регулярно відвідував храми та монастирі. Рано втративши дружину, він став частіше бувати в церкві, де виступав з проповідями Святого Письма. В кінці 1920 року Валентин Феліксевич був присутній на епархіальному зібранні, і виступив з промовою про положення справ у Ташкентській епархії. Цей виступ справив велике враження і на архієпископа Інокентія – він сказав: «Доктор, вам надо быть священником!» І Войно-Ясенецький ні на хвилину не роздумуючи, відповів: «Хорошо, Владыко! Буду священником, если это угодно Богу!». І вже найближчої неділі (1921 року) Валентин Феліксевич був висвячений в диякони, через тиждень, в день Стрітення Господнього, преосвященний Інокентій висвятив його в ієрея.

В 1921 році вся країна була смертельно інфікована воєнним атеїзмом. Не проходило щодня, щоб в газетах не з'являлись об'яви про арешт священників і єпископів.

Відкрито судові процеси. І повсюди йшли розстріли, розстріли... А тут відома і заслужена людина приймає священний сан. Для чого?

Він вірив у справедливість. Тому він і не побоявся відкрито заступитись за віру. Ось його власні слова: «Не могу молчать!» Вперше з'явившись в лікарні в рясах, з хрестом на грудях, не звертаючи увагу на погляди і обурення співробітників, він продовжував свою лікарську і педагогічну діяльність, і одночасно регулярно служив і виступав з проповідями в церкві.

В травні 1923 року різко посилюється гоніння на церкву, а В.Ф.Войно-Ясенецькому запропонували очолити в Туркестанському краї Російську православну церкву. Тому він прийняв чернечий постриг із наданням ім'я Лука, ім'я апостола, євангеліста, лікаря й іконописця Луки; і 31 (18) травня 1923 року ієромонах Лука був тайно хіротонісаний в сан єпископа, і після посвячення став єпископом Ташкентським і Туркестанським.

В одному з листів Войно-Ясенецький писав: «Не пробуйте разделить хирурга и епископа. Образ, разделенный надвое, неизбежно окажется ложным».

Але одночасно бути активним хірургом і активним церковним діячем ставало дедалі важче. Почались гоніння. 10 червня 1923 року Войно-Ясенецький був заарештований як прибічник патріарха Тихона; спочатку Бутирська, а потім Таганська в'язниці, а потім заслання в Єнісейськ. І тут він продовжує збирати матеріали для давно задуманих «Очерков гнойной хирургии».

Так склалась незвичайна ситуація: архієпископ Лука знаходиться в засланні в Красноярському краї, а ідеї професора-хірурга В.Ф.Войно-Ясенецького про новий метод перев'язки артерії при видаленні селезінки розповсюджуються не тільки в Радянському Союзі, але і за кордоном.

6 травня 1930 року В.Ф.Войно-Ясенецький заарештований знову, а через рік був приговорений до трьох років заслання. В Архангельську Войно-Ясенецькому дозволено медична практика без хірургії, від чого він дуже страждав. «Хирургия — это та песнь, которую я не могу не петь», — писав Войно-Ясенецький.

У 1934 році Войно-Ясенецький здійснив багаторічну мрію професора – опублікував книгу «Очерки гнойной хирургии», яка стала настільною книгою лікарів багатьох спеціальностей. Не дивлячись на великий на той період тираж (10200 екземплярів), книга швидко перетворилась в бібліографічну рідкість.

13 грудня 1937 року Войно-Ясенецький знову був арештований. Тюремне ув'язнення закінчилося висилкою в Сибір. Репресованого професора за моменту арешту відразу викреслили з офіційної медицини. «Очерки гнойной хирургии» були виключені з бібліотек.

У вересні 1943 року архієпископ Лука був вибраний в Священний Синод Руської Православної церкви, а в лютому 1944 року призначений архієпископом Тамбовським і Мічуринським. В цей період виходить його друга книга «Поздние резекции при инфицированных огнестрельных раненых суставах».

В лютому 1945 року за великі заслуги перед російською церквою він був нагороджений патріархом правом носіння діамантового хреста на клобуці, а в листопаді цього року – медаллю «За доблестный труд в Великой Отечественной войне 1941–1945 гг.»

1946 року Войно-Ясенецький за розробку питань гнійної хірургії і друге видання «Очерки гнойной хирургии» (1946 р.) був удостоєний Сталінською премією I ступеня (200 000 рублів), з яких 130 000 рублів передавав на допомогу сиротам, жертвам фашизму.

В травні 1946 року він був переведений в Сімферополь і призначений архієпископом Кримським і Сімферопольським. І тут він багато консультував, щоденно проводив

прийом хворих, читав лекції лікарям міста, писав наукові роботи (в 1956 році вийшло 3-є видання «Очерки гнойной хирургии»). На дверях його кабінету була вивішена об'ява, яка сповщала, що господар цієї квартири, професор медицини, проводить безкоштовний прийом щоденно, крім святкових і передсвяткових днів.

Здоров'я Войно-Ясенецького стало різко погіршуватись: до двосторонньої катаракти приєдналась глаукома. До 1955 року він майже осліп. В цей ж період він закінчив книгу «Дух, душа и тело».

11 червня 1961 року Валентин Феліксович Войно-Ясенецький на 84-му році помер (за церковним календарем це був день всіх Святих). Похоронили його на міському кладовищі в скромній могилі.

В 1996 році святішим Синодом Української Православної церкви Московського патріархату було прийнято рішення про зарахування Високопревелебного архієпископа Луки до лику місцево поважних святих як святителя та сповідника віри.

20 березня 1996 року були перенесені його мощі в Свято-Троїцький кафедральний Собор Сімферополя.

В 1999 році Руська православна церква приєднала архієпископа Луку до лику святих.

В квітні 2000 року після наполегливих клопотань внучатого племінника В.Ф.Войно-Ясенецького академіка В.А. Лисичкіна – депутата Держдуми Росії і особистого втручання президента Росії В.В.Путіна він був офіційно реабілітований.

Оцінюючи спадок В.Ф. Войно-Ясенецького і його вклад в розвиток медицини, його можна вважати відомим хірургом та вченим. Для стоматології він розробив метод блокади гілок трійчастого нерва; рекомендував разом з Брауном, Гертелем і ін. для запобігання надмірного просування голки при провідникових анестезіях користуватися голкою з пересувною по ній бусинкою (металевою муфточкою) або з надітим на неї кусочком пробки; вказував, що про початок анестезії і про її повноту можна судити по відчуттям хворих і по дослідженням шкірної больової чутливості голкою; розрізнув два типи серполідоїної щілини: вузьку, що переважно виражено в нижньому її відділі, і – широку. Ідея

про можливість підвести кінець голки і знеболюючий розчин до верхньощелепного нерва через крило-піднебінний канал (1915 р.); запропонував орбітальний шлях анестезії верхньощелепного нерва, вводити кінець голки в круглий отвір по нижньозовнішньому куту очної ямки, що відповідає верхньому краю виличної кістки; перший запропонував провідникове знеболення переднього решітчастого нерва (1909 р.).

Його вклад в інші розділи медицини: описав метод блокади сідничного нерва, який застосовується не тільки при операціях, але і при каузалгіях, травмах нижніх кінцівок і артрозах; перший в Росії проводив операції при ендовен-тральній анестезії; описав оригінальну методику операції при защемлених грижах, ускладнених флегмоною грижового мішка; розробив методику операції при пузирно-піхвових і пузирно-маточних норицях, зашиваючи їх з боку сечового міхура; при проведенні операції з видалення селезінки в технічно важких умовах – перев'язку селезінкової артерії на рівні верхнього краю підшлункової залози; при лікуванні серпігіозних виразок рогівки він запропонував видалення слізного мішка; створив новий розділ медицини на стику топографічної і патологічної анатомії – топографічна анатомія патологічного гнійного процесу; розробив методи регіонарної анестезії при гнійних процесах в різних ділянках людського тіла; найбільш чітко розробив принципи гнійної хірургії: добре знеболення, широке розкриття, повний гемостаз при проведенні операції, створення спокою органу після втручання, що залишаються до тепер незмінними.

Валентин Феліксович протягом всього свого життя багаторазово піддавався арештам і адміністративним засиланням (390 разів арештували, а в ув'язненні він загалом провів 11 років).

Праці В.Ф.Войно-Ясенецького, видатного хірурга і вченого, допомагають спасти життя і зберігають здоров'я тисячам людей і в теперішній час.

Це була велика людина, яка собою являла школу вищого духу і справи.

І хай нам, лікарям, назавжди в серці закарбуються слова цього великого хірурга – «Всегда стараться вылечить!».